

կան ժողովրդեան կեանքին հիմնական հարցերը եւ կանխած է պատմական այն դատապարտութիւնը՝ որ քիչ յետոյ պիտի ծանրանար այդ երկրին կառավարիչներէն մէկ մասին վրայ: Ապա դադարեց Սմե-րիկա, Ռէնուար, հոն չկրցաւ յայտնի դործեր արտադրել, եթէ չուզէր բացառութիւն նկատել «Հարաւի մարդ» (1946) դործը, ուր ջանացած է դիմադրաւել ամերիկեան աղքատ գիւղացիներուն եւ փոքրիկ կալուածատէրներու հարցին:

Մինչ ժողովէն Տիւլիփէի շարժանը կարը կը բնորոշուի իր չօչափած նիւթերու ընտրականութեամբ, որ «Ժողովրդական» եւ անկեղծ ժապաւէնէ մը, ինչպէս է «Գեղեցիկ վաշտը» (1935), կ'անցնի ընկերութենէն մերժուածի մը հոգեկան վերականգնումին՝ «Քաղապահի աւազակը» (1936):

Մարտէլ Գարնէ արտայայտութեան եւ նիւթերու հաստատուն դծի մը կը հետեւի: Քարնէ իր ժապաւէններուն մէջ բացատրած է Փրանսացի մտաւորականներուն յուսահատութիւնն ու մոլորումը կեանքի, աշխատանքի եւ մահուան հարցերուն հանդէպ: Իր ժապաւէններուն մէջ կը տիրապետէ յուսահատ յոռետեսութիւն մը, զինքը պարփակած է ողբերգական ճակատագիր մը ուսկից փախուստ չկայ: «Ողբերգական արշարոյս» ին (1939), «Ամպերու նաւահանգիստը» (1938), «Հիւսիսային պանդոկ» ին (1937) մէջ կը պատմէ ընկերութենէն մերժուած եւ կեանքէն բզբտուած էակներու յուսահատ պատմութիւնը: Յետոյ, յետ երկու միջանկեալ ցնորա-միջնադարեան ժապաւէններու, կ'արտադրէ Փրանսական շարժանիարի այս բոլոր շրջանին հետեւանքը՝ «Արքայութեան մանուկները» (1945), հաղորդակցութեան մեծ որմնանկար մը հարուստ իմացականութեամբ, նկարչութեամբ, գրականութեամբ եւ ոճով: Իր վերջին ժապաւէնը, «Գիշերուան դռները»

(1943), իր սիրած նիւթերուն ճակատագրի եւ մահուան նոր նիւթ մը կը խառնէ, այն է Դիմադրութիւնը, բայց առանց բաւարար ճշմարտութեան եւ իրապաշտութեան որ կարեւոր էին: Յետ պատերազմի միջանցքին եւ յետ ազատագրութեան, Փրանսական շարժանիարը ունեցաւ որակական եւ քանակական վերադարձում: Նոր բեմադիրներ երեւան եկան. ատենցմէ երկուքը, Բլեման եւ Ռուքիէ կ'արտադրեն արդի Փրանսական շարժանիարի երկու գլուխ դործոցներ: Բլեման «Շողեկառքի պայքար»-ով երգած է Փրանսայի ժողովրդական Դիմադրութեան դիւցադներդութիւնը՝ արշաւող Նազիականներու դէմ: Ռուքիէ տուած է իր «Փարըպիք»-ով (1947) քերթուած մը քնարերգական եւ դիւցադներգական՝ ներշնչուած Փրանսայի դիւցադ ընտանիքի մը կեանքէն: Այս մարդկային եւ անկեղծ դործերուն հետ Փրանսական շարժանիարը, սակայն, արտադրած է նաեւ անկեալ դործեր, ինչպէս «Գեղուհին» եւ «Հրէշը» (1946) Ժան Գոթթոյի. Գոթթոյ, նրբացած մտաւորական, ստեղծած է մոգական հէքեաթ մը՝ որուն յանցանքն է ըլլալ անհաւատալի իբրեւ հէքեաթ:

Նազիական իշխանութեան դուրս գալէն վերջ, Գերմանիա դործնականապէս շարժանիար չունէր, եւ ոչ ալ շարժանիարի պատմութիւն: Վերջին դործերը արդէն կը գուշակէին վտանգը. Լէոնդին Սակա-նին «Աղջիկներ տարադի մէջ» (1931), անդուծ երգիծանք մը Բրուսիացիներու կրթական դրութիւններուն՝ արդէն հակա-նազիական ժապաւէն մըն էր: Բայց գերման վերջին ազատ շարժանիարին ամէնէն աւելի յատկանշական դործերը կը պարտինք բեմադիրներու, որոնք իրենց ուշադրութիւնը դարձուցած են գերմանացի աշխատաւորներու կեանքին եւ պայմաններուն:

Տուտով՝ գերմանացի խոնարհ դասա-

կարգին ողբերգական վիճակը արտայայտած է «Սառած որովայններ»-ով (1937): Հաւասարապէս դործաւորական կեանքէն ներշնչուած է ուրիշ գերմանացի մեծ բեմադիր մը, Փիլ Եուցի:

Նազի - Ֆաշականներու պարտութենէն քիչ առաջ է միայն որ նոր ուժեր կը սկսին դործել Իտալիոյ Ֆաշական շարժանիարի կազմալուծման ընթացքին. Լուքինոյ Վիս-քոնթի կ'արտադրէ «Դիւհարումը» (1943) իրապաշտ զօրեղ ժապաւէն մը, ցեցոտած չափազանց մտաւորականութենէ, բայց շատ մը զնահատելի կողմերով: «Դիւհարումը» վերջապէս դարկերակն էր, բո-ղոք մը կեղծարարութեան եւ միջակութեան դէմ: Վիթթորիոյ տի Սիբա, իր «Մանուկները մեզի կը նային»-ով (1943) մատը վէրքին վրայ կը դնէ մանր-քաղքենի ընտանիքի կազմալուծման: Հակառակ իր զգայնորոշեան՝ իր դործը կը պարունակէ անկեղծութեան եւ ճշմարտութեան նրկատելի շնչեր: Բայց ազատագրութենէ վերջն է որ իտալական շարժանիարը յառաջապահ մը կ'ըլլայ եւ կը նետէ շարժանիարային իրապաշտութեան հիմերը: Ռոպերթոյ Ռոսսելլինի՝ «Հոռոմ քաց քաղաք» (1945) եւ «Փայլա» (1946) դործերով կ'երգէ իտալական դիմադրութեան ողբերգական կեանքը եւ կը պատմէ գէպ-քեր ազատագրութեան պատերազմէն:

Տի Սիբա՝ իր «Շուշի»-ով (1946) կը զրադի լքուած մանուկներու հարցով եւ անչափահասներու ոճրագործութեամբ: Այլոյ Վերկանոյ «Արեւը վերստին կը ծագի» (1946) դործին մէջ կը խօսի իտալական ընկերային զանազան դասակարգերու վարմունքին վրայ՝ նազիական տիրապետութեան ժամանակ, ինչպէս նաեւ կը պատմէ արձակագէտներու պատերազմէն փառաւոր եւ ողբերգական դէպքեր: Այս իր ժապաւէններով իտալական շարժանիարը կու գայ ըսելու իր նոր եւ անկեղծ խօսքը եւ հիմնական նպատակ մը կը բերէ

ժողովուրդներու իրարհասկացողութեան:

Խորհրդային Միութեան մէջ՝ խօսուն շարժանիարը ունեցաւ մեծ զարգացում եւ կարեւոր իրադրութիւններ: Մինչ մեծ բեմադիրները Փուտովքին, Այդենշթայն, եւ Տովկենքոյ կը շարունակեն իրենց դործունէութիւնը, հրապարակ կ'ելլեն նոր բեմադիրներ եւ երկատարադ արուեստագէտներ: Կրեկորի Ալեքսանտրով կը ստեղծէ քանի մը զաւեշտա-երաժշտական ժապաւէններ, լի իմացականութեամբ եւ զօրութեամբ. «Չուարթ մանուկները» (1934) քաղքենի աշխարհի հեղանքին կը միացընէ նոր եւ թարմ ուրախութիւն մը ժողովրդական ապրելու, մինչդեռ «Կրկէսը» (1936) կը պայքարի ցեղապաշտութեան դէմ. «Պայծառ ճանապարհ» ին մէջ, Ալեքսանդրով զուարճալի նիւթերուն կը միացնէ Սթախանովականութիւնը: Ալեքսանդրով տաղանդաւոր մեծ բեմադիր մըն է գեղարուեստական սուր զգայնութեամբ:

Վասիլիւ եղբայրներուն կը պատկանի «Չափաւ» (1935) գլուխ դործոցը՝ դիւցադներգական ժապաւէն մը, որ կը պատմէ կարմիր բանակեան հերոսի մը կեանքը համայնավար իշխանութիւնն հաստատելու պատերազմի տառն: «Չափաւ» հոմերական երգի մը մեծութիւնն եւ ուժգնութիւնն ունի եւ կամ «Թարա Պուլպա»-ի մեծագոյն էջերուն զօրութիւնը: Մինչ Կրեկորի Ռուշալ նկարչական ժապաւէններ կը ստեղծէ, լի զօրութեամբ, լի մութն ու լոյսերով: Լիէկոչին կը ստեղծէ մին ամենահաճելի ժապաւէններէն որ երբեք եղած ըլլայ, «Մենաւոր առադաստ» մը սպիտակափայլ կ'երեւայ» (1936), որ քանի մը տղաքներու արկածախնդրական պատմութիւնն է 1905ի յեղափոխութեան ժամանակ: Յիկան՝ «Մենք Քրոնշթատցի ենք» (1937) դործով կ'երգէ պալլեան կարմիր նաւաստիներու դիւցադնական պայքարը, մինչ էրմլեր եւ Իւքելի կ'իրա-դործեն «Հակածրագիրը» (1932) Միութեան

Հարտարարութեամբ ին նուիրուած ժապաւէն մը: Երիտասարդագոյն բեմադիրներ արագօրէն ամենանշանաւորներուն բարձրութեան կը հասնին: «Պալթիկի երեսփոխան»ին մէջ (1938) Սարգիս եւ Քայ-Փիթս նշանաւոր գիտնականի մը իրապաշտ-հոգեբանական պատմութիւնը կը պատմեն, որ Յեղափոխութեան օրերուն համայնավարներուն կը միանայ. Կերասիմով՝ «Վարժապետը» (1939) գործով ամենագոր իրապաշտութեամբ կը պատմէ դպրոցի մը հաստատութիւնը ուսական դիւղի մը մէջ: Պատերազմի չըջանին կը ծնին Տոնսքոյի մեծ ժապաւէնները «Ծիածանը» եւ «Անընկճելիները», Էյսմոնթի «Կար ու չկար աղջնակ մը կար»ը. Սթոլպերի «Օրերն ու գիշերները», նուիրուած Ստալինկրատի հերոսական դիմադրութեան: Ստալինկրատի պաշտպանութեան նուիրուած է նաեւ Էրմէրի «Մեծ անկիւնադարձը»՝ ժապաւէն մը որ կ'ողջունէ հոգեբանական, թափանցիկ եւ ուժեղ նորատեսակ իրապաշտութիւն մը:

Խորհրդային Միութեան չըջապատին մէջ ծաղկած է նաեւ հայկական շարժանկարը, այնպէս ինչպէս ծաղկած են միւս ազգութիւններու շարժանկարները: Հայկական շարժանկարը նկարագրած է Հայ ժողովուրդին յեղափոխական պայքարը (Ջանգելուր, Չամանլու, Կարօ, Սեւանի ձկնորսները). իրադրած է հայ գրական եւ երաժշտական մեծ դործերէն հանուած աշխատանքներ (Նամուս, Պեպօ, Անոյճ, Դաւիթ բեկ). 1946ին պատրաստութեան մէջ էին Հայ կինոյի աշխատանքներուն մէջ՝ հայ ժողովուրդին երկու մեծ գործերը՝ «Վարդան Մամիկոնեան» եւ «Սասունցի Դաւիթ», մինչդեռ 1947ին մեծ յաջողութեամբ իրագործուած է հայկական մեծ հէքեթին Անահիտ՝ շարժանկարային վերածումը:

Յ. ԱՇՐԱՅԵԱՆ

(Վերջ)

Խ Ա Չ Ե Ա Լ Ը

Մարեցին ըզբեգ, սիրալաւ Արեւ, Ջգեգ, որ օր մ'յանկարծ հընոցին մէջէն Արտաքս եկան քիւ կայծեր հըրաքեւ, եւ ամպարագիր ցակատը երկնի, Դարձաւ աստղալաւ պարտէզ մը յուռի:

Մեռցուցին ըզբեգ, ո՛վ կեանք գըւարթուն, Ջգեգ որ օր մ'յանկարծ ովկեանիդ մէջէն Շիք մը կաքեցաւ, որ յոյսով գեղուն, Կաւին մէջ վառեց այգ մը նոր կեանքի, Այի մը հողն ըրաւ օրաւ հանձնարի:

Ծեփեցին մութով բիրերդ ծիծղուն, Ուսկից արեւներ ըմպեցին ցանցն, եւ երկնքն առաւ քողն իր ասմազուն. Փըռեցին մետաքս լիներու ուսին, Օծեցին շաղով դէմքն արշալոյսին:

Ամպով ծածկեցին ժլպիտը արծարծ, Որ հոգեվարքին աչքին մէջ մըռայլ, Դարձաւ արշալոյս՝ յոյսով բըռնկած, Որ կոյր հիւղակին վառեց նրազը մար, Բոսորով ցերկեց վարդը դալկահար:

Սիրտը ծակեցին, ո՛վ սէր մշտալաւ, Որ մեր սրտերուն անդունդն անարեւ, Հրդեհեց սիրոյ կըրակով անմար, Սէր տըւաւ աստղին, սէր տըւաւ ծաղկին, Սիրոյ երգ մ'եղաւ բուքը մեր երկրին:

Թաղեցին ըզբեգ փըշըրւած Արեւ, Հողն իր ծոցին մէջ երկնք մը գրկեց, եւ մութը փռեց քող, շողերուդ վերեւ, Քեզի հետ արփին փակեց աչքն իր լայն, եւ երկրի սրտէն սարսուռներ անցան:

Բայց մէջը ահա մըռայլ քարայրին. Բեհեգ կը հագնի Արշալոյս մը վառ, Խամբած ծըպիտներ նորէն կը ծաղկին, կը դառնան քնար սրտեր խորտակուած, Որոնց կը հըպի մատովն իր՝ Աստուած:

Հ. ԵՓՐԵՄ ՏԵՐ-ՂԱԶԱՐԵԱՆ

Հալէպ, 3 Ապրիլ 1949

ՈՒՒԼԵԸՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՄԷՋ

Մայիս 3, ժամը 12,30ին չողեմակոյկ մը Լիտոյէն կը բերէ Ուիլեմ Սարոյեանը Ս. Ղազար, որուն կ'ընկերանային իտալական «Թեմիոյ» թերթին ներկայացուցիչը՝ Ֆէտէրիքոյ Փաթելլանի եւ իր քարտուղարուհին:

— Կը կոխեմ հայկական հողի վրայ, ի՞նչ զմայլելի է ձեր սուրբ Ղազարը, կ'ըսէ ան ամերիկեան պարզութեամբ եւ հայկական նախանձախնդրութեամբ...

Ուխտիս Աթոռակալ վարդապետը՝ Հ. Գերոյէ Վ. Զրաքեան՝ չըջապատուած մեր հայրերով, կը դիմաւորէ զինքը ու կ'առաջնորդէ վանքին զանազան վայրերը: Կ'այցելէ թանգարան, տպագրատունը, եկեղեցին, մատենադարանը՝ հայկական հին ձեռագիրներու, հայ եւ եւրոպական հրատարակութիւններու, ամէն տեղ հիացում եւ ազգասիրական արտայայտութիւն տալով իր ամէն շարժումին:

Արուեստից եւ գիտութեանց թանգարանին մէջ, իրեն ցոյց կը տրուի նշանաւոր մարդերու մետալիոնները, եւ կ'ըսուի իրեն թէ քու մետալիոնդ ալ պիտի աւելցընենք անոնց շարքին, քանի որ մեր ազգին պարծանքներէն մին եղար: Սարոյեան միամիտ ժպտով մը կը փոխարինէ այդ խօսքին:

Տպագրատունը խորապէս կ'ազդէ անոր վրայ. հոն ցոյց կը տրուի իրեն «Գեղունի» վերջին հրատարակութիւնը. ան կը խոստանայ 1950ի «Գեղունի»ին համար զրկել իր Ս. Ղազարու այցելութեան յուշերը:

Քառանկեան աւազանին շուրջ կը հիւրասիրուի հայկական վարդանուշով եւ սուրճով:

Սարոյեան Ս. Ղազարու Այցելուներու Տեսրին մէջ գրեց հետեւեալ տողերը.

“Tuesday May 3, 1949 at 2,30 P. M. from Fresno, California with great good luck at last to be a visitor of San Lazzaro, William Saroyan here expresses his most profound thanks to the good, kind, godly men who have here perpetuated a jewel in the spiritual and cultural life of the Armenian people. I pray to come again and for my son to do as ,”

WILLIAM SAROYAN

Մայիս 3, Երեւանի խաչի տուն. Գերպ. Արքահայրը, մաս մը վարդապետներ եւ վանքին աշակերտութիւնը կը դառնան վենետիկ հայոց Ս. խաչ եկեղեցին, հայկական ձայնաւոր պատարագին, որ ամէն տարի կը կրկնուի հանդիսաւորութեամբ եւ որուն ներկայ կ'ըլլան վենետիկահայ հայեր եւ իտալ ժողովուրդը:

Մեր ազգային այցելուները վանքին վերջ սովորաբար կ'անցնին այցելել նաեւ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանը, որ կը գտնուի վենետիկ քաղաքին մէջ:

Հեռախօս մը կը հաղորդէ թէ ժամէ մը Սարոյեան վարժարան կը հասնի... Լուրը կը տարածուի իսկոյն վարժարանին մէջ եւ կը սպասենք անձկազին տեսնելու զինքը, որ համաշխարհային հռչակ կը վայելէ իր վէպերով եւ թատերական գործերով:

Կը հասնի. հայկական դիմագծով դեղեցիկ երիտասարդ մըն է, որ կ'ողջունէ զամէնքը հայերէն լեզուով: Կը մտնէ հիւրասրահ, կը նստինք, Գերապայծառ Արքահայրը իր աջին, եւ վարդապետները շուրջը: